

A magyarhoni barna-széntelepek fontos- sága iparos tekintetben *).

REITZ FRIGYES

társulati alelnöktől.

Az ásatag-szenet nemzetgazdasági tekintetben megillető rendkívüli fontossága oly általánosan ismertetik el, hogy helyesége ama közmondásnak: miszerint az ásatag-szén mindennapi kenyere az iparnak, — bármely részről nemesak kétségbe nem vonatik, sőt inkább elismertetik, hogy ama közmondás nyomosságát az ásatag-szénnek csak félig tünteti elő, a mennyiben ezt joggal egyszerűen a nagy közlekedési intézetek mindennapi kenyérének, s ennél fogva az állam gazdasági életében legfontosabb egyik tényezőjének tekinteni kell.

Azon nagyszerű behatás, melyet egy hatalmasan kifejlődött, ipar valamint terjedelmes közlekedési intézetek az állam-gazdasági jólétére gyakorolnak, hazánkban is naponta mindinkább érvényre jutván, korszerűnek kellend találni a kérdést: vajjon minálunk ezen mindennapi kenyérnek ügye miképen áll?

A magyar koronához tartozó országokban a fekete kőszénnek előjövede jelenleg csak két vidéken ismertetik, t. i. a Bánságban, beleértvén a bánsági határvidéket, — és Baranyamegyében, egy kis Tolnamegyébe nyúló területtel. — S egyelőre támpontjaink nincsenek, melyeknek alapján fekete kőszénnek föltalálása ez országok más vidékein is lenne remélhető, ha csak nem valósulna azok véleménye, kik a Varasdme gyének éjszaknyugoti határhegységében előjövő kőszéntelepeket a fekete kőszénhez számítják, mi azonban még szigorú nyomozások által kiderítendő.

A fekete kőszénnek előjövede hazánkban tehát csak kevés pontokra van szorítva, s minthogy az ásatag-szén azon költség-

*) Ezen czikk a földtani társulat 1867. február 21-kén tartott választmányi ülésén indítványként olvastatott fel, s ugyanegyütt elhatározatott, hogy legott nyomassék ki, hogy az eszme mentől szélesebb körben terjedjen el.

gek által, melyeket annak szállítása az elhasználás helyeire okoz, — belső értékéhez helytelen arányban álló mérvben megdrágítatik, annál fogva nagy mennyiségbeni elhasználása rendszerint bizonyos, a termelési helyeket környező területre szorítkozik, és csak némely, a termelés helyétől távolabb fekvő iparágak képesek a jobb, de drágább szenet felhasználni, kivált ha a nagy közlekedési intézetekhez oly közel vannak, hogy a szén mértéktelen önköltség nélkül megszerezhetik.

Bármi kitünő is minősége a hazai fekete kőszénnek, s bármi gazdagok annak telepei — (melyekből az utóbb lefolyt években évenként összesen 6 millió mázsányi fekete kőszén mintegy 2 millió forint értékben termeltetett) — mindazon által a távoli szállítás által előidézett költséges voltuk miatt be nem hathatandnak a nagy közlekedési intézeteken túl fekvő nagy iparvidékekbe, és így a hazában meglevő fekete kőszénbeni kincs, tekintettel az összes ipar szükségleteire, teljes megnyugvást nem nyújtand.

Másképen áll azonban a viszony a barna kőszénnel, mely ugyan csekélyebb tüzértékkel bír, hazánkban ellenben oly elterjedett, hogy számos helyeken közvetlen használatra szolgáltatathatik, vagy pedig csak mérsékelt távolságokról szállítható az elhasználás helyeihez. — Ennek bizonyosságul szolgáljon előszámlálása azon pontoknak, melyeken a barna kőszénnek előjövede már ismeretes:

Ugyanis kelet felől kezdve, a Borsodmegyei Bükkhegység körökörül vétetik barna kőszéntelepektől. E telepek t. i. terjednek Diósgyőrről kelet- és éjszakfelé Lászlófalú, Kazincz, Disznós-Horvátnak; a Sajó völgyben Kaza, Tardona, Czenternek; nyugot felé Várkonyon, Ozd és Nádason át Bátorig Hevesmegyében, míg a Bükkhegység déli részén is, Tardban nyeretik barna kőszén. — Heves- és Nógrádmegyében a Mátrahegység éjszaki része nagy terjedelemben barna kőszéntelepekkel van megtelve. — Bars- és Nyitra megyében is jön elő egyes telepekben. — A Buda és Esztergom közötti jelentékeny barnaszén-lerakodás eléggé ismeretes: ez Tata vidékén ismét előjövén, sokkal terjedelmesebbnek látszik lenni, mint eddig ismertté lett. — Sopron megyében a hatalmas Tűzhegyi (Brennbergi) kőszéntelep nagy mértékben használtatik; chez csatlakoznak, — jelenleg ugyan használatlanul — a Ritzing mellett lévő barna-kőszéntelepek, míg a Lajthánál, Büdöskút mellett egy gazdag, 4 öl vastag lignittelep kibányásztatik. — Sopron-

megye déli határától Pulja mellett átnyulik a barna kőszén Vas megyébe, melyben Pubendorf, Máriásdorf és Schreibersdorf mellett kőszénbányák nyitattak. — Vas megye déli részén is, Glüssing mellett, találtatott kőszén, közelebről azonban még nem vizsgáltatott meg. — Veszprémmegyében Szapár mellett most éppen nyitattik egy nagyreményű kőszénbánya, és alig szenvedhetne kétséget, hogy ott a barna-kőszéntelepek nem jelentékeny kiterjedésűek. — Szapártól nyugot felé, Noszlop mellett, ugy Ajka mellett is, hasonlóképen kutattak ki kőszéntelepek, melyek közül az Ajka melletti a krétaképlethez látszanak tartozni. — Végre Zalamegyében is, annak éjszaki határától déli határáig, a Muraközt bezárólag számos helyeken találtattak barna-kőszéntelepek, — s legyen e megye több helyein történt kutatásoknak sikeretlensége akár a hibás eljárásban, akár a körülmények mostohaságában keresendő, a tényállás mindazonáltal kétségkivüli: hogy a barna kőszénképlet Zalamegyében is jelentékeny kiterjedésű.

De Horvát- és Tótország is nem kevésbé bővelkedik barna kőszéntelepekben. Ezek kezdetöket már a határhegységekben veszik s elfoglalják majdnem az egész területet Varasd és Rohits között, mely vonaltól jelentékeny szélességben délfelé húzódnak. — A barna kőszéntelepek, továbbá a zágrábi hegység éjszaki részén is jönnek elő, hommét Stájerország határaig és Krajináig elszélednek. — Zágrábi hegység déli részén vonulnak e kőszéntelepek Maszlavinától, Novszka, Czernek, Pozsegán át Kutjevóig, kiterjeszkedvén innen is a tótországi határörvidékig. — A horvát határörvidéken Topuszko mellett aknáztatnak ki kőszéntelepek. — Végre léteznek még barna kőszéntelepek Tótország keleti végén, a rumai kerületben.

Befejezésül még Erdélyország megemlítendő, hol a Zsil völgye most épen kutatások tárgya, s hol ezen kívül még Háromszéken és a fogarasi kerületben is kisebb ásatag szénbányaművek léteznek.

A fent elősorolt barna kőszéntelepek fekvésének szemlélése azon meggyőződéshez juttat, hogy azok oly szerencsésen felosztvák, miszerint az azoknak megvizsgálására fordítandó törekvéseknek csak némileg kedvező eredményei mellett, — a titzi anyag, ugy az iparvállalatoknak, mind pedig a közlekedési intézetnek, mindenfelől s aránylag nem is nagy távolságokról ki-

szolgáltatathatnék. Ezen szerencsés felosztása által a barna kőszén (melyből az utóbb lefolyt években a magyar koronához tartozó országokban évenként 4.3 millió mázsa mintegy 670,000 forint értékben termeltetett) — dacára csekélyebb tűzértékének, a fekete kőszén ellenében nyomósabb jelentőséget nyer.

Mindazonáltal, míg a fekete kőszéntelepek földtani viszonyai sokoldalulag már megvizsgáltattak, — a hasonnemű vizsgálatok a barna kőszéntelepekre nézve eddig oly csekély mérvben eszközöltettek, hogy a kutatás barna kőszénre a legujabb időkhig biztos tudományos alapon hiányt szenvedett.

Mészkövek, márgák, tályag és homok e telepeknek kísérői; de minden kőnemek külső szemlélés után csak igen kevésben különböznek azon hasonnemű kőnemektől, melyek távol a barna kőszénképleten túl hasonlóképpen előjönnek. — E körülménynek tulajdoníthatók azon számos sikertelen kísérletek, melyeknél a rétegek külső hasonlatosságai olyanokkal, mik más helyt a szénét kísérlik, alkalmat adának kutatásokat még ott is létesíteni, hol a rétegeknek alapos ismerete következtében kőszéntelepek létezése nem is gyaníthatott volna.

Az újabb idejű buvárlatok által azonban oly ismertető jelek tárattak fel, melyeknél fogva ama külsőleg egészen hasonló rétegek, földtani helyzeteikre nézve, tökéletes biztossággal meghatározhatók, mely buvárlatok közül, szorosabb értelemben vett hazánkat illetőleg, azon munkálatok a legfontosabb helyet foglalják el, melyeket egyetünk tisztelt titkára, muzeumi őr Hantken Miksa ur ugyanannyi odaadással s kitartással, mint kitűnő elmésséggel a kövületekről általában és különösen a harmadképleti foraminiferákról teljesített.

Az ezen munkálatokba szíves készséggel engedett belátás engem arra indított, a vezetésem alá rendelt budai bányakapitányságnál, gyűjteményét a kerületemen belől előjövő barna kőszéntelepeket képező s azokat kísérő kőrétegeknek létesíteni s a neveztem muzeumi őr ur közvetlen szíves utasítása szerint azon rétegeknek különös tanulmányozását indítványba hozhatni. — S habár az e téren eddig eszközölt haladás csak csekély még, — eredménye mindazonáltal már is igazolni látszik: miszerint a folytatandó alapos tanulmányozásnak sikerülend a barna kőszéntelepeket a harmadképlet különféle koraiban képező és kísérő rétegeknek oly jellegzését előállítani, hogy ezzel a barna kőszénre történendő jövődöbeli kutatások javára a lehetőségig biztos alap nyerehetnék.

Ha e czél elérhető, úgy a barna kőszénrei bányavállalatoknak is hazánkban egy új s hathatós emeltyű adatnék, mint-hogy a kívánt eredmény elérésére a valószínűség nagyobb lévén, a szükséges pénzerő is készebben fordíthatnék kutatásokra, — kivált ha a bekövetkezendő hazai törvényhozás azon bilincseket feloldaná, melyekbe az 1861-ik évben az országbirói értekezlet határozatai által a hazai kőszénbányászat kifejlesztése vezetett. — Ez által a hazai ipar s közlekedésnek az olcsó tüzanyagban lévő mindem napi kenyér mindenfelől kitelhető mennyiségben nyújthatatnék, valamint hazai iparunk fölvirágzására is hatalmas lendület adathatnék.

E tárgy rendkívüli nyomóssága az igen tisztelt földtani társulat részéről is alig leendő mellőzhető; s miután ugyanazon tisztelt társulat magasztos feladatai közé tartozik a tudományos buvárlatok vívmányait a gyakorlati életnek hozzáférhetővé tenni, valamint közvetítőnek is lenni a tudomány és a gyakorlat kívánalmai között; úgy bátorodom azon indítványt tenni: miszerint az igen tisztelt földtani társulat a hazánkban előjövő barna kőszéntelepeknek beható tanulmányozását gyümölcsöző tevékenységének különös feladatai közé sorolni sziveskedjék.

Végezljék ezen tanulmányozásnak szerény véleményem szerint lenne: olynemű jellemzését a már ismert barna kőszéntelepeket képező s kísérő kőrétegeknek, — kitüntetését sorrendjöknek, valamint viszonyaiknak a barna kőszénképleteket befoglaló idősb s fiatalabb képletekhez állapítani meg, hogy e megállapításoknak a még ki nem kutatott vidékekben előforduló hasonló előjöveteleknél alkalmazása, az újabb vállalatoknak a lehetőségig biztos tudományos vezérfonalul szolgálhasson.

Az ezen végezől elérhetésére követendő eljárást az igen tisztelt földtani társulat szakavatott elhatározásának kell ajánlanom, magam részéről csupán azon ígérettel hozzájárulván, miszerint én, mehelyt helyeslő elhatározása az igen tisztelt társulatnak tudtomra adatnék, a mennyire személyes viszonyaim az illető bányavállalatoknál, vagy pedig hivatalos működésem kiterjedend, legjobb erőmmel közreműködni óhajtok, hogy buvárlatai számára a lehetőségig gazdag anyag az igen tisztelt társulat rendelkezése alá bocsáttathassék.

Hogy pedig e buvárlatoknak eredményei az érdeklettek legtagasabb köreinek is hozzáférhetővé tétessenek, indítvá

nyoznám: miszerint a legelső alkalom egy az osztrák birodalom belől előadandó általános iparkiállításnál, egyszersmind — a magyar földtani társulat közreműködése mellett — kiállítására az öszves magyar tartományokban lévő barna kőszénbánya-vállalatoknak felhasználtassék, melynél dúsgazdag kincsei ez országnak barna kőszénben nemesak nemzetgazdasági jelentőségének kiemelése által, hanem a földtan mai állásához méltó módon is közszemlélésre hozattatnék.